

05/10/2015

Gens, ambient i societat: el significat de les diferències d'alçada entre homes i dones a l'Espanya del segle XX

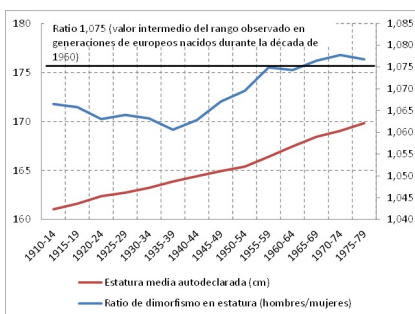
Aquest treball investiga la relació entre l'evolució i els diferencials d'estatura mitjana entre homes i dones (dimorfisme sexual) i els canvis en les condicions de vida a l'Espanya del segle XX. Els resultats mostren que les diferències d'estatura mitjana entre homes i dones van ser anormalment baixos entre els espanyols que van néixer i créixer en circumstàncies ambientals de privació. A més, les classes baixes presenten desviacions majors respecte als estàndards moderns de dimorfisme i aquests es van aconseguir més tard que entre les classes altes.

Autor: iStockphoto/shironosov.

En els últims temps disciplines diverses han recorregut a l'alçada per estudiar l'evolució i els diferencials de components bàsics del benestar humà. Aquest indicador ha fet fortuna en les ciències socials davant l'evidència que el creixement físic depèn de les condicions de salut i nutrició durant la infància i l'adolescència. És cert que l'alçada, com altres trets físics, s'hereta i també hi ha factors genètics que fan que unes poblacions siguin més altes que altres. No obstant això, el fet que una determinada població experimenti increments o descensos de la seva alçada mitjana al llarg del temps té a veure fonamentalment amb les condicions de vida i específicament amb tres factors: la nutrició, l'exposició a malalties infeccioses i l'esforç físic en edats primerenques de la vida.

El normal és que els estudis antropomètrics en perspectiva històrica es basin exclusivament en alçades masculines per l'abundància de dades procedents del servei militar obligatori. Les alçades femenines en el passat són més escasses i per això hi ha pocs treballs que comparen sèries d'estatura d'homes i dones. Això és una mancança important ja que, com es demostra en aquesta investigació, les conclusions que poden derivar sobre l'evolució de les condicions de vida en un país poden ser matisades o fins i tot diferents si s'utilitzen sèries d'alçada masculina, femenina o una combinació d'ambdues.

El treball es basa en dades d'alçada autodeclarada de l'Enquesta Nacional de Salut entre generacions d'espanyols i espanyoles nascudes entre 1910 i 1979. L'atractiu del cas espanyol és que, en primer lloc, ha estat un país amb poca heterogeneïtat ètnica fins a temps recents. En segon lloc, la velocitat i intensitat del canvi socioeconòmic a Espanya durant el segle passat fa que actualment convisquin i puguin ser analitzades persones (i generacions) el cicle vital de les quals presenta grans contrastos en termes de benestar.

Gràfic 1. Alçada mitjana (cm) i ràtio de dimorfisme d'estatura entre les generacions espanyoles 1910-1979.

Font: elaboració pròpia.

Investigacions prèvies van mostrar que l'estatura mitjana dels espanyols va augmentar substancialment al llarg del segle XX gràcies a la millora de les condicions de vida. No obstant això, els espanyols van registrar durant el període analitzat un augment més significatiu de la seva alçada mitjana que les espanyoles. Com a resultat, entre les generacions de principis del segle passat, els homes eren, de mitjana, uns 10 cm més alts que les dones, mentre que entre les generacions nascudes durant els anys 70 que van completar el seu creixement físic en la dècada de 1990, aquesta diferència (o dimorfisme sexual) havia augmentat fins als 12,5 cm, aproximadament. I això és molt o és poc? Doncs bé. En termes

absoluts, les diferències d'alçada mitjana entre homes i dones en les societats desenvolupades del present són sovint superiors als 13 cm. En termes relatius, la ràtio resultant de dividir l'estatura mitjana dels homes entre la de les dones va oscil·lar majoritàriament entre 1,07 i 1,08 entre poblacions europees nascudes durant les dècades de 1960 i 1970 (és a dir, els homes eren de mitjana entre un 7% i un 8%

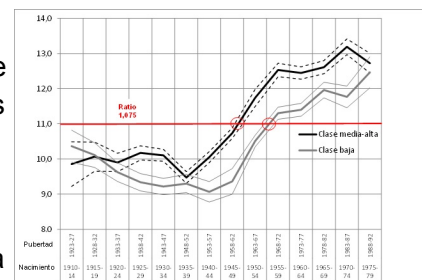
més alts que les dones). De nou això vol dir que les ràtios trobades a Espanya durant la primera meitat de segle són anormalment baixes (o dit d'una altra manera, els homes espanyols haurien d'haver estat més alts) (Gràfic 1).

Tot i que les diferències d'alçada adulta poden reflectir una cura diferencial per a nens i nenes mentre estan creixent, en el cas espanyol els components de gènere no semblen haver estat la clau de l'augment del dimorfisme sexual. Si tenim en compte els referents anteriors, el que es pot concloure d'aquests resultats és que sota condicions ambientals negatives (per exemple dèficits importants en matèria higienicosanitària o escassetat d'aliments) el creixement de les nenes es veu menys perjudicat que el dels nens. Per això es diu que nens i nenes presenten diferent grau d'eco-sensibilitat. Dit això, els homes espanyols nascuts des de 1940 aproximadament sí que van poder beneficiar-se de dietes institucionalitzades (com durant el racionament o el servei militar) en els primers anys de l'adultesa quan encara, segurament, no havien completat el seu cicle de creixement. Sabem amb certesa que les nenes són menys sensibles als canvis ambientals i també que completen abans el seu cicle de creixement. Totes dues coses podrien explicar el menor augment de l'alçada inter-generacional entre les dones espanyoles nascudes durant les dècades de 1940 i 1950 (quan les condicions ambientals van millorar substancialment a partir dels anys 60, un bon nombre d'elles ja hauria deixat de créixer).

Vist el procés en conjunt, el que va passar amb el dimorfisme sexual a l'Espanya del segle XX és que els homes partien d'alçades mitjanes de totes totes molt pobres, fins i tot en termes relatius. El fet no és exclusiu d'Espanya sinó que ha estat observat en altres societats europees tot i que el tempo i la intensitat del canvi hagin estat diferents al que s'ha observat a Espanya, com d'altra banda ha passat amb altres indicadors sociodemogràfics.

L'altre resultat destacable d'aquesta investigació és que el camí cap a valors moderns de dimorfisme sexual va ser recorregut més de pressa entre les classes altes (aquí representades pel nivell d'estudis secundaris i universitaris) que entre les classes baixes (representades pels nivells educatius inferiors) (Gràfic 2). És a dir, que el dimorfisme sexual en alçada entre els espanyols no només captura la influència de les condicions ambientals a nivell macro sinó que també informa sobre diferències en els components biològics del benestar a nivell de família o llar.

Aquest treball va ser realitzat durant l'estada de recerca 19648/IV/14 finançada per Fundació Séneca-Agencia de Ciencia y Tecnología de la Región de Murcia amb càrrec al Programa "Jiménez de la Espada" de Movilidad, Cooperación e Internacionalización.

Gràfic 2. Dimorfisme d'estatura (cm) per classe social entre les generacions espanyoles 1910-1979. Font: elaboració pròpia.

Antonio D. Cámara

Universidad de Jaén

Centre d'Estudis Demogràfics (CED-UAB)

adcamera@ujaen.es

Referències

[View low-bandwidth version](#)